

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden
Locatie Leeuwarden; zitting op de locatie Zwolle
Zaaknummer: [REDACTED]
Datum: 5 juli 2023

AANTEKENINGEN MONDELINGE BEHANDELING

Inzake: [REDACTED] - [REDACTED]

1. Duidelijkheid over positie [REDACTED]. Zij hebben hun vordering ingetrokken en ook hun bezwaar in de handhavingsprocedure. Hun advocaat is mr. Deurvorst, maar die kon vanwege vakantie vandaag niet aanwezig zijn. Vandaar dat mr. Van Tuyll en ik vandaag namens haar het woord voeren. Mr. Deurvorst heeft zich dus niet onttrokken en zal na deze zitting zelf weer de belangen van haar cliënten blijven behartigen.

Escalatie

2. Veel is gezegd in de memorie van antwoord. Misschien is het goed om te proberen de zaak ook nog iets meer van een afstand te bekijken en daarmee te voorkomen dat dezelfde dingen worden herhaald.
3. Duidelijk is dat de gemoederen in deze zaak hoog oplopen. Een vraag is of dit te voorkomen zou zijn geweest en zo ja hoe.
4. Dat de KAVB zich wil mengen (met alle retoriek van dien: 'de rechter gaat op de stoel van de politiek zitten'; 'als een middel eenmaal is goedgekeurd, is er geen plaats meer voor ingrijpen van de rechter etc.) in deze procedure helpt in dat verband niet.
5. Wat aan de orde is, is alleen een ordemaatregel van de voorzieningenrechter waarin deze in een concrete situatie waarbij één en vaak twee keer per week intensief (excessief) met gewasbeschermingsmiddelen wordt gespoten op een afstand van in het ergste geval op afstand van 0 meter van een ander perceel en 20 meter van woonhuizen, ingrijpt omdat hij in een goed onderbouwd vonnis duidelijk maakt dat schadelijke gevolgen voor de gezondheid van de omwonenden (waaronder kleine kinderen, babies en ouders) zijn te verwachten. Het gaat dus om een (hopelijk) bijzondere situatie en – anders dan de KAVB doet veronderstellen – niet een situatie die standaard is. (als die situatie inderdaad standaard is, is dat echt reden tot ongerustheid! Vindt alle lelieteelt plaats op een afstand van 0-100 meter van woonhuizen en de bijbehorende tuinen?)
6. De bewoners denken dat één van de belangrijke punten om escalatie zoveel mogelijk te voorkomen is dat partijen transparant zijn. De eerste stap van de bewoners in maart 2023

was dan ook, toen zij hoorden dat [REDACTED] van plan was om lelies te telen op de percelen die onderwerp zijn van deze procedure, om openheid van zaken te vragen omdat zij zich zorgen maakten over de gevolgen daarvan voor hun gezondheid en die van hun familieleden (en de effecten daarvan op de natuur, die in de bestuursrechtelijke procedure meer een rol spelen dan in deze procedure). De bewoners voelden zich overvallen door het plan om lelies te gaan kweken, omdat de percelen van [REDACTED] waarop lelies gekweekt zouden gaan worden rechtstreeks aan hun percelen grenzen en daarover op geen enkel moment overleg had plaatsgevonden. Op de brief die zij op 14 maart 2023 in dat verband aan [REDACTED] hebben verstuurd, hebben zij echter nooit een reactie ontvangen. [brief 14 maart 2023, citaat]

Onduidelijkheid

7. Tot op de dag van vandaag heeft [REDACTED] echter niet duidelijk gemaakt welke gewasbeschermingsmiddelen hij op de percelen heeft gebruikt, gebruikt en wil gaan gebruiken. In deze procedure heeft [REDACTED] in eerste aanleg een overzicht in het geding gebracht van de in de lelieteelt gebruikelijke gewasbeschermingsmiddelen (zonder daarbij duidelijk te maken welke middelen en hoeveelheden daarvan [REDACTED] zelf wil gebruiken en heeft gebruikt op zijn percelen en zonder duidelijk te maken met welke frequentie hij zou spuiten met de betreffende gewasbeschermingsmiddelen). Hieruit wordt dus niet duidelijk welke middelen [REDACTED] (heeft) gebruikt en wil gaan gebruiken en met welke frequentie. Verder heeft [REDACTED] in hoger beroep (productie 8 mvg) nog een overzicht gegeven van middelen die hij op zijn minst zegt nodig te hebben om de teelt van lelies te kunnen voortzetten. Ook dat overzicht biedt dus geen inzicht in het concrete gebruik van [REDACTED] van gewasbeschermingsmiddelen. Onjuist is dus de stelling van [REDACTED] dat de bewoners zonder meer bezwaar hebben gemaakt tegen gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in algemene zin. [REDACTED] gebruikt toch ook al jaren gewasbeschermingsmiddelen op de bewuste percelen, zoals de bewoners ook weten? Daartegen hebben zij ook nooit bezwaren gehad. Het gaat de bewoners om het huidige gebruik van de percelen voor de lelieteelt en het gebrek aan transparantie dat [REDACTED] in dat verband betracht.
8. Het praten over een oplossing en ook – als dat niet lukt – het vragen van een oordeel van de rechter, is zinvoller als duidelijk is waar het geschil eigenlijk over gaat. Dat is in deze zaak dus eigenlijk nog steeds niet duidelijk. Het is moeilijk om procedures te voorkomen en problemen op te lossen als één van de betrokken partijen weigert eerlijk te zijn en duidelijkheid te geven waarover het nu eigenlijk allemaal gaat. In de memorie van antwoord (onder 5) komt [REDACTED] niet verder dan dat hij alleen als het verbod wordt opgeheven kenbaar wil maken welke gewasbeschermingsmiddelen hij gaat gebruiken. In de memorie van antwoord onder 12 stelt [REDACTED] dat hij tijdens de zitting in eerste aanleg heeft toegelicht dat hij niet alle mogelijke beschermingsmiddelen als opgesomd in productie 7 gebruikt, maar ook dat biedt geen duidelijkheid, alleen al omdat uit het proces-verbaal van de zitting in eerste aanleg niet volgt dat [REDACTED] heeft toegelicht dat hij niet al deze middelen gebruikt, laat staan afdoende. [REDACTED] heeft ook steeds geweigerd afspraken te maken over het moment van spuiten en het aankondigen daarvan. Dit zou te ingewikkeld zijn omdat soms direct na regen moet worden gespoten etc.

9. In dit verband is ook nog van belang dat voorafgaand aan deze civiele procedure de bewoners een handhavingstraject zijn gestart bij Gedeputeerde Staten. Dit traject maakt duidelijk dat GS op geen enkele manier onderzoek hebben gedaan naar de concrete situatie in het bedrijf van [REDACTED] de wijze waarop de lelieteelt door [REDACTED] wordt ingevuld, het concrete gebruik van gewasbeschermingsmiddelen etc. Ook dat biedt dus geen duidelijkheid. In feite vormt GS zich dus een oordeel op basis van onderzoeken die geen betrekking hebben op het onderwerp waarover een beslissing moet worden genomen, zonder dat GS überhaupt nagaat hoe het bedrijf van [REDACTED] concreet invulling geeft aan de lelieteelt. Ook dit traject heeft dus geen duidelijkheid en dus een basis voor gesprek geboden. GS neemt verder bijvoorbeeld tot uitgangspunt dat effecten van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen zijn uitgesloten op een afstand groter dan 250 m van de lelievelden, zonder dat GS dat op enige manier onderbouwt.
10. Het bestuursrechtelijke handhavingstraject lijkt dus niet erg effectief. Illustratief: Eén van de eerste 'verweren' van de ambtenaren van GS tijdens de hoorzitting van de commissie rechtsbescherming was dan ook dat er geen procesbelang meer zou zijn, omdat de civiele rechter al een verbod op spuiten met gewasbeschermingsmiddelen had opgelegd. Overigens verwacht ik dat de commissie rechtsbescherming van Drenthe GS zal adviseren het besluit om niet handhavend op te treden tegen de lelieteelt door [REDACTED] te heroverwegen.
11. Ondertussen is de zaak onnodig geëscaleerd. Bewoners worden geconfronteerd met mensen die hun tuin vernielen, dreigend voorbij rijden, etc. Zij hebben ook brieven ontvangen, die ongeveer neerkomen op de volgende simplistische dreigementen: in een rouwkaart met teksten als 'wordt vervolgd', 'dit is nog niet afgelopen' staan teksten waarin de bewoners worden uitgemaakt voor NSB-ers. Hun ouders zouden drie generaties geleden in de tweede wereldoorlog in wanhoop naar Drenthe zijn gekomen (dit is subtiel uitgedrukt en niet in overeenstemming met de werkelijke tekst van de 'rouwkaarten') en voedsel hebben gekregen, terwijl hun achterkleinkinderen het generaties later boeren onmogelijk zouden maken om in hun onderhoud te voorzien. Stank voor dank? Ik vraag mij dan af of lelies als voedsel zijn te beschouwen, maar dat terzijde. **[ik weet niet of één van de bewoners vandaag een 'rouwkaart' bij zich heeft, maar als dat zo is, denk ik dat het goed is dat die hier wordt voorgelezen]**. De veronderstelling (het frame) dat het westerlingen zijn die de boeren het werk onmogelijk willen maken is overigens onjuist: De bewoners van [REDACTED] zijn slechts voor een deel 'import'. In deze procedure zijn het voor een groot deel ook Drentenaren die in het geweer komen tegen het overmatig gebruik van gewasbeschermingsmiddelen bij lelieteelt. Ik zeg dit omdat de bewoners dit graag naar voren gebracht willen hebben, maar zou het moeten uitmaken wie de bewoners zijn en of zij oorspronkelijk uit Drenthe komen of niet?
12. De bewoners hebben de middelen als genoemd in productie 7 van [REDACTED] in eerste aanleg en die in productie 8 bij de memorie van grieven nog voorgelegd aan deskundigen (in elk geval Margriet Mantingh; hier ook aanwezig). De uitkomsten zijn als volgt:

'Notitie bij het Memorie van antwoord van mrs. J.H. van Woudenberg en W.D.M. van Tuyll van Serooskerken

Bij de zitting van de rechtbank in Zwolle over Zaaknummer: [REDACTED]

Ondergetekenden wensen het volgende op te merken: In de teeltregistratie voor de lelie teelt in het jaar 2023 die de heer [REDACTED] heeft overlegd, staan veel spuitmiddelen met een mogelijke neurotoxische, genotoxische, reproductieverstorende of hormoonverstorende werking.

De betreffende lijst omvat 33 verschillende werkzame stoffen, waarvan 3 stoffen als neurotoxisch en 7 stoffen al mogelijk neurotoxisch zijn geclassificeerd. Van 3 stoffen is onvoldoende informatie om mogelijk neurotoxische eigenschappen te beoordelen.

Hier volgend geven we uit de lijst met de 33 werkzame stoffen een aantal voorbeelden van stoffen met voor de menselijke gezondheid negatieve of mogelijk negatieve eigenschappen. Deze informatie komt uit de Pesticide Property DataBase (PPDB) van de International Union of Pure and Applied Chemistry, IUPAC).

1. Tebuconazool (hormoonverstorende stof en mogelijk carcinogeen)
2. Deltamethrin (hormoonverstorende stof en neurotoxisch, mogelijk carcinogeen)
3. Boscalid (mogelijk carcinogeen en verstorend voor de reproductie)
4. Captan (hormoonverstorende stof, mogelijk carcinogeen, over reproductie ontbreken data)
5. Folpet (mogelijk carcinogeen, genotoxisch, over reproductie ontbreken data)
6. Fluopyram (mogelijk neurotoxisch, geen informatie mbt hormoonverstorende stof)
7. Esfenvalerat (mogelijk neurotoxisch, mogelijk hormoonverstorende stof, verstorend voor de reproductie)
8. Pendimethalin (reproductie verstorende stof, mogelijk carcinogeen, mogelijk hormoonverstorende stof)
9. Glyfosaat (mogelijk carcinogeen, mogelijk hormoonverstorende stof, mogelijk reproductieverstorende stof, stof beschadigt DNA)
10. Spirotetramat (Reproductie verstorende stof)
11. Metolachloor (mogelijk carcinogeen, hormoonverstorende stof, mogelijk reproductie verstorend)
12. Prothioconazool (mogelijk neurotoxisch en bewezen reproductie verstorende stof)
13. Rimsulfuron (data over genotoxiciteit ontbreken, alsmede data m.b.t. hormoonverstorende stof)
14. Metamitron (mogelijk carcinogeen, data over genotoxiciteit ontbreken, hormoonverstorende stof, mogelijk neurotoxisch en mogelijk reproductie verstorend)
15. Paraffine olie (Olie-H) (deze stof is carcinogeen en data ontbreken m.b.t. de genotoxiciteit)

Samenvatting

- 1) Vrijwel alle opgenoemde stoffen in het spuitschema 2023 van de firma [REDACTED] betreft stoffen die negatieve werking hebben op de menselijke gezondheid. Omdat voor stoffen met een neurotoxische, carcinogene, hormoonverstorende en reproductie verstorende werking geen veilige concentraties bestaan (de zogenaamde veilige drempelwaardes) is een veilige blootstelling van omwonenden dus uitgesloten. Bovendien worden de

omwonenden dus blootgesteld aan alle bovengenoemde stoffen opeenvolgend in de loop van enkele weken. Dat soort blootstelling is door geen enkele toelatingsautoriteit getoetst. Verder worden er in alle spuitmiddelen nog zeer vele synergisten (hulpstoffen) toegepast die in geen enkel toelatingsdossier worden getoetst in samenhang met alle werkzame stoffen.

- 2) Zelfs de door de firma [REDACTED] veilig geachte middelen zoals paraffine olie hebben carcinogene eigenschappen. Paraffine olie is inderdaad voor gebruik in de biologisch landbouw toegelaten, maar alleen bij uitzondering en NIET preventief en wekelijks zoals dat in de bollensector gebeurt. Sinds 2021 zijn voor de teelt van SKAL gecertificeerde lelies en andere biologische bloembollen, minerale olie n zelfs verboden. [SKAL-Normen, 2021: De behoefte tot het gebruik van minerale olie in andere gewassen dan de hier genoemde \(appel, peer en pruim\) is tot op heden niet aangetoond en daarom niet toegestaan. Mocht in de toekomst de behoefte veranderen, dan kan deze interpretatie overeenkomstig de hiervoor geldende procedure herzien worden.](#)
- 3) De testen die van bovengenoemde stoffen volgens de VERORDENING (EU) Nr. 284/2013 voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en door de toelatingsautoriteiten (zoals EFSA en Ctgb) worden vereist, worden door producent uitgevoerd met onder andere kleine aantallen proefdieren en gedurende korte tijd. Het is dan ook volgens de huidige OECD test richtlijnen in principe onmogelijk om risico's van Parkinson, hormoonverstoring en andere aandoeningen te onderzoeken met zulke kleine populaties. Dat vele ooit toegelaten stoffen t.z.t. weer van de markt moeten worden gehaald i.v.m. ontoelaatbare risico's voor mens en milieu hangt onder meer daarmee samen.

Margriet Mantingh, Pesticide Action Network Nederland, Assen.

Jelmer Buijs, Buijs Agro-Services, Bennekom

5 juli 2023'

13. Conclusie moet zijn dat:

- [REDACTED] direct grenzend aan de percelen van de bewoners (0 -100 meter afstand) zijn percelen intensief (1 tot 2 keer per week) met gewasbeschermingsmiddelen bespuit ten behoeve van de lelieteelt;
- [REDACTED] niet duidelijk wil maken welke middelen hij gebruikt en met welke frequentie;
- dit terwijl plausibel is dat blootstelling aan gewasbeschermingsmiddelen een verhoogde kans op ALS, Parkinson en andere gezondheidsrisico's meebrengt;
- in het kader van de toelatingsprocedure van gewasbeschermingsmiddelen niet wordt getest op het effect van de middelen ten aanzien van neurodegeneratieve afwijkingen en er op basis van wetenschappelijk onderzoek aanwijzingen zijn dat blootstelling aan gewasbeschermingsmiddelen neurodegeneratieve afwijkingen veroorzaakt;
- zowel het Ctgb als het EFSA als de Staat (en allerlei wetenschappers) erkennen dat er waarschijnlijk verband is tussen neurodegeneratieve afwijkingen en blootstelling aan gewasbeschermingsmiddelen en dat dit dus nader moet worden onderzocht.

Enkele losse opmerkingen:

14. [REDACTED] erkent overigens onder 30 van de memorie van antwoord ook dat neurotoxische effecten slechts deels onderdeel zijn van de toelating van gewasbeschermingsmiddelen door de Ctgb en dus niet volledig worden getoetst. Er zijn dus ook volgens [REDACTED] hiaten.
15. In de memorie van antwoord is al toegelicht dat ook toegelaten middelen niet overal mogen worden gebruikt op grond van de Europese regelgeving. In het kader van het voorzorgsbeginsel moet bijvoorbeeld rekening worden gehouden met kinderen, ouderen en anderen zwakkere groepen. De stelling van [REDACTED] dat een toegelaten gewasbeschermingsmiddel mag worden gebruikt totdat die toelating op basis van de intrekingsprocedure ongedaan is gemaakt, is daarom hoe dan ook onjuist. Van belang is dat onder de bewoners van [REDACTED] een groot aantal kinderen is en ook ouderen, die er allen belang bij hebben dat het voorzorgsbeginsel wordt gehandhaafd.

MET CONCLUSIE:

tot bekrachtiging van het vonnis, respectievelijk verwerping van de grieven van appellanten, met veroordeling van appellanten in de kosten van deze procedure, zowel in eerste aanleg als in hoger beroep.

Advocaat

Deze zaak wordt behandeld door mr. J.H. van Woudenberg en mr. W.D.M. van Tuyll van Serooskerken, Pb 74654, 1070 BR Amsterdam, 020 — 5777700